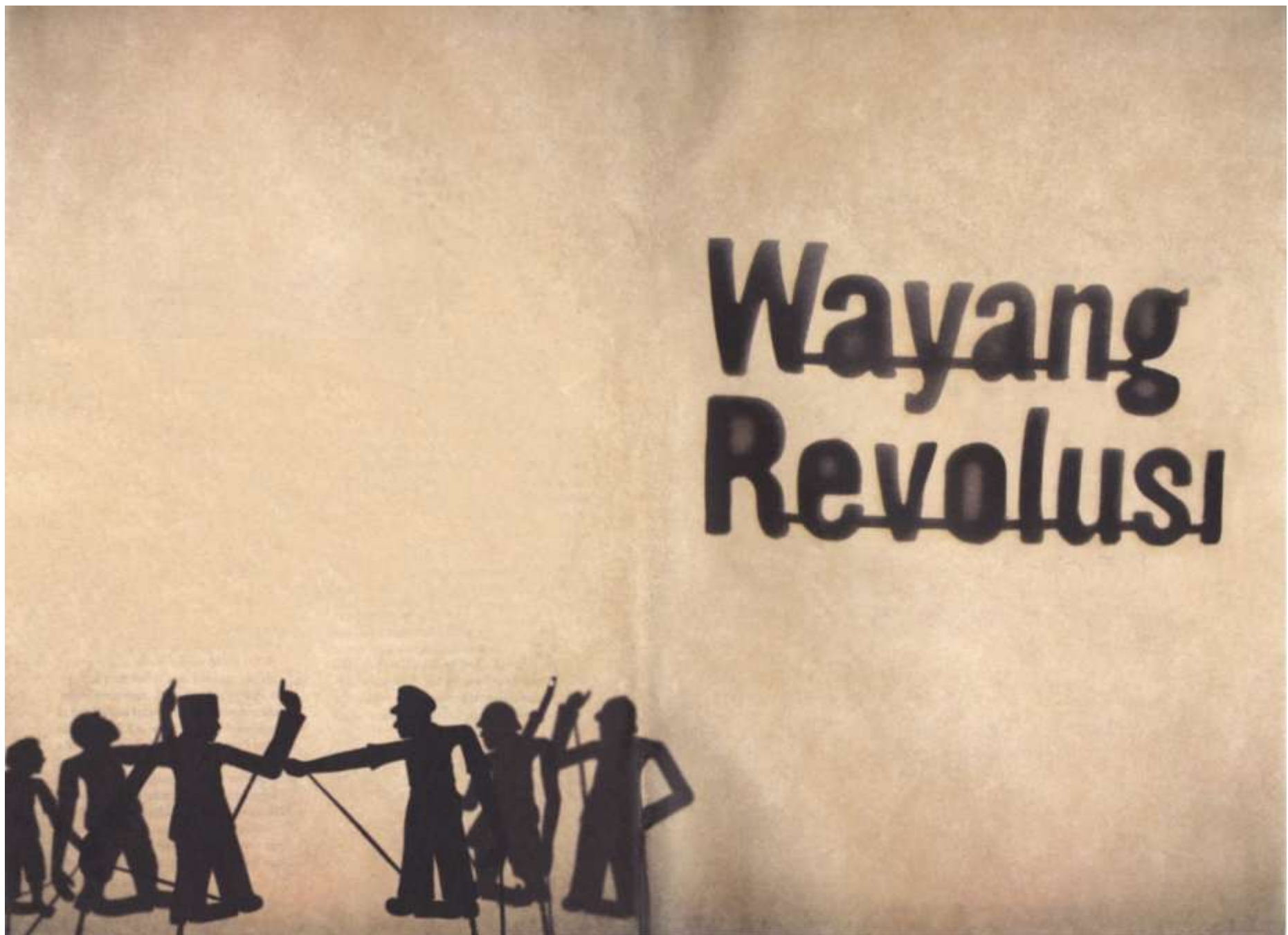

Wayang revolusi

Kunst in dienst van de vrijheid

1948-1949

Wayang revolusi. Kunst in dienst van de vrijheid. Teksten brochure: Hans van den Akker © en Marthe Gaspar-Raven ©, Museum Bronbeek © (Arnhem, 2009). Concept en expositie Poppenspe(e)lmuseum: Otto van der Mieden © (2014).

Wayang revolusi

Kunst in dienst van de vrijheid

1948-1949

Hoe de Indonesiërs op eigentijdse wijze de theatervorm wayang inzetten
om na een periode van meer dan zestig jaar terug te kijken
op hun onafhankelijkheidsstrijd

WAYANG REVOLUSI

Kunst in dienst van de vrijheid 1948-1949

Op 17 augustus 1945, twee dagen na de capitulatie van Japan, wordt de Indonesische onafhankelijkheid uitgeroepen door Soekarno en Hatta. Het Orgaan van de Volksveiligheid BKR (Badan Keamanan Rakjat) en gevechtsgroepen van jongeren (Pemuda) beginnen hun nationalistische strijd. Het koloniale bestuur wordt opnieuw geïnstalleerd met behulp van de geallieerden. Er volgt een onafhankelijkheidsoorlog tussen het koloniale bewind en de Indonesische republieken.

Kunstenaars gaan zich massaal inzetten voor de strijd om vrijheid van de Republiek Indonesië. Ze gaan, al dan niet beschermd door gewapende revolutionaire soldaten, de straat op om affiches en leuzen te verspreiden onder de bevolking. Als vanaf 4 januari 1946 de republikeinse regering van Soekarno zich verplaatst van Batavia/Jakarta naar Djokjakarta, verplaatst ook de kunstbeweging in dienst van de vrijheid mee naar Midden-Java. In de Javaanse vorstenlanden zijn kunstenaars van oudsher sterk vertegenwoordigd.

In het bijzonder in Madoen ontstaat een 'fanatieke' revolutionaire kunstenaarsvereniging Seniman Indonesia Muda (SIM). Bij deze club wordt ook het idee van de 'suluh' verspreid. Zowel in het Javaans als in het Bahasa Indonesia betekent het woord suluh fakkel. De revolutionaire boodschap: een fakkel die helder en vlammend om zich heen grijpt. Die boodschap staat bij kunstenaars als de beweging van SIM voorop. Ook in Solo en Djokjakarta zijn er afdelingen van SIM. Vanaf midden 1946 krijgt de SIM directe financiële steun van de republikeinse regering. Zowel het ministerie van Onderwijs en Cultuur, het ministerie van

Voorlichting, het ministerie van Defensie en het Staatssecretariaat voor de Jeugd gaan zich bemoeien met de kunstuitingen; we kunnen spreken van propaganda. Soekarno vraagt kunstenaars rechtstreeks om documentaire schilderijen van de strijd te maken. Een strijd die onverminderd voort duurt en steeds grimmiger wordt. Naast het SIM bestaan er andere organisaties zoals het Centrum voor Indonesische schilders (Pusat Tenaga Pelukis Indonesia), de Beeldende Kunst van het Volk (Seni Rupa Masyarakat) en de Schilders van het Volk (Pelukis Rakyat). De meesten van deze verenigde kunstenaars leven in zogenaamde sanggars. In deze periode zijn sanggars collectieve ateliers, werkplaatsen met kost en inwoning meestal in de kampong. In 1947 maakt Sudjojono een groepsportret Kawan-kawan Repoloesi (kamaraden van de revolutie) met de veelzeggende tekst "De (...) tijd brengt ons naar één huis, naar één plaats, naar één hemel, naar één revolutie, en dat is de Indonesische Revolutie". In deze context wordt ook de Wayang Suluh, Wayang Perjuangan of Wayang Revolusi gemaakt en opgevoerd.

DE TENTOONSTELLING

De Wayang Revolusi tentoonstelling geeft een beeld van het fenomeen wayang revolusi en het laatste jaar van de onafhankelijkheidstijd in Indonesië. Voornamelijk toegespitst op Djokjakarta.

Het afscheid van Nederlands-Indië is bloedig. Maar het beeld van de gemiddelde Nederlander blijft hangen bij de kreet "politieke acties". Maar wat betekent die kreet in de context van het afscheid van Nederlands-Indië. In feite voeren het koninkrijk Nederland en de republiek Indonesië vanaf 17 augustus 1945 tot en met 27 december 1949 een totale oorlog. Een oorlog die de kenmerken heeft van een revolutionaire oorlog met een belangrijke 'nieuwe' component. Guerrilla is anno 1949 namelijk een vrij onbekend fenomeen voor een westerse mogendheid (zeker op de schaal waarmee het te maken krijgt). Het militair strategische beleid spitst zich in het laatste jaar van Nederlands-Indië toe op de isolatie van de republikeinse regering en de fysieke bezetting van de regeringszetel in Djokjakarta. In mindere mate op de aanpak van de guerrilla. In 1949 wordt er onder grote internationale druk een akkoord getekend waarbij het Koninkrijk der Nederlanden de soevereiniteit overdraagt aan de Verenigde Staten van Indonesië.

De tentoonstelling Wayang Revolusi, kunst in dienst van de vrijheid 1948-1949 laat het fenomeen wayang revolusi zien. De Javaanse kunstvorm wayang, met de schoonheid van de poppen en het spel gebruikt voor propaganda. We zien authentieke objecten uit 1948-1949 die direct te maken hebben met de afgebeelde wayangfiguren of de historische gebeurtenissen, revolutionaire propaganda Indonesië. De tentoonstelling geeft daarmee tevens een historisch chronologisch overzicht van het laatste jaar van Nederlands-Indië.

Aan de hand van de animatiefilm zien we ten slotte hoe een huidige generatie wayangpoppenspelers (dalangs) het fenomeen Wayang Revolusi opnieuw tot leven brengt in een eigentijdse vorm.

SOEKARNO

Geboren als Kusno Sosrodihardjo
Blitar, 6 juni 1901 – Jakarta, 21 juni 1970

Soekarno is de eerste president van de Republiek Indonesië. In Indonesië wordt hij meestal liefkozend *Bung Karno* genoemd.

Soekarno's vader is schoolmeester op een lagere school en zijn moeder is Balinese. Soekarno gaat eerst naar de Javaanse lagere school (Sekolah Dasar Jawa), daarna naar een Europese lagere school tot 1915. Hij volgt daarna de hogere burgerschool en gaat naar Bandung, waar hij aan de Technische Hoogeschool 1925 afstudeert als ingenieur in de architectuur. Hij is ook korte tijd werkzaam als architect te Bandung. In 1927 richt hij, samen met leden van de Algemene Studieclub de Indonesische Nationalistische Partij (PNI) op. In de daarop volgende jaren sluit Soekarno zich voltijs aan bij het verzet tegen de Nederlandse overheersing. Hij gaat een steeds prominentere rol spelen, en wordt leider van zijn PNI, die de totale onafhankelijkheid van Nederland wenst. Soekarno is een nationalist. Hij wordt geïnterneerd door het koloniale gezag en zit tot de inval van Japan gevangen op Flores. Hij werkt in de oorlog nauw samen met de Japanners om zijn nationalistische ideeën de beste gestalte te geven. Vele Indonesiërs zien de inval van Japan in 1942 aanvankelijk als bevrijding van de Nederlandse koloniale overheersing. Europeanen en dus ook vele Indo-Europeanen worden door Japan in interneringskampen geplaatst onder erbarmelijke omstandigheden. Maar ook vele tienduizenden Indonesiërs worden als dwangarbeiders (al dan niet met behulp en medeweten van Soekarno) gebruikt in door Japan bezette landen in Zuidoost Azië.

Een groot deel van deze zogenaamde Romusha's overleeft de harde dwangarbeid niet.

Op 17 augustus 1945 roept Soekarno met Hatta in Batavia de onafhankelijke staat Indonesië uit. Soekarno ontwikkelt een staatsideologie: Pancasila. Naar het idee van een moderne staat met vele en diverse bevolkingsgroepen probeert Soekarno Insulinde om te vormen tot een centraal geleide staat met Jakarta als politiek en bestuurlijk centrum. In de Pancasila wordt de scheiding tussen kerk (de Islam) en staat (het bestuur) geregeld. Het is een staatsvorm met Westerse en specifiek Javaanse elementen. Op 4 januari 1946 verhuist de republikeinse regering van Soekarno, Hatta en Sjahrir om veiligheidsredenen van Batavia naar Djokjakarta. Zij weten zich hier gesteund door de lokale vorsten en geniet er massale steun van de bevolking. Djokjakarta vertegenwoordigt de ziel van Java. Op 17 december 1949 wordt Soekarno als president van de Republiek Indonesië ingezworen. De republiek zal per 27 december 1949 onderdeel zijn van de Verenigde Staten van Indonesië. Maar al in 1950 worden de Verenigde Staten Indonesië ontbonden en is Indonesië een eenheidsstaat en republiek met president Soekarno als ongenaakbaar leider.

In het voorjaar van 1966 moet Soekarno de macht overdragen aan generaal Soeharto en in 1967 raakt hij formeel alle macht kwijt. Hij wordt onder huisarrest geplaatst tot hij in 1970 op 69-jarige leeftijd overlijdt.

HUBERTUS JOHANNES VAN MOOK

Semarang, 30 mei 1894 – L'Isle-sur-la-Sorgue Frankrijk, 10 mei 1965

Na het behalen van het staatsexamen HBS, studeert hij aan de Universiteit van Amsterdam en aan de Technische Hogeschool te Delft scheikunde. In 1914 meldt hij zich aan als vrijwilliger voor het Nederlandse leger. Van 1916 tot 1918 studeert hij Indologie aan de Rijksuniversiteit van Leiden. Na zijn studie keert hij terug naar Nederlands-Indië als controleur te Semarang. In 1921 wordt hij bevorderd tot raadsman in agrarische aangelegenheden van de Sultan van Djokjakarta. In 1927, benoemt tot assistent-resident van de politie in Batavia. Vanaf 20 november 1941 is hij minister van Koloniën. Ondertussen is hij na de aanval op Pearl Harbour (7 december 1941) en de oorlogsverklaring van Nederland aan Japan (8 december 1941) op aandringen van de Gouverneur Generaal Tjarda van Starkenborgh Stachouwer met ingang van 1 januari 1942 ook tot luitenantgouverneur Generaal benoemd.

Hij draagt als Minister van Koloniën de politieke verantwoordelijkheid voor de zgn. 7-december-rede (7 december 1942) van koningin Wilhelmina over de naoorlogse verhoudingen tussen Nederland en de overzeese rijkdelen. In 1942 krijgt hij van zijn meerdere Tjarda de opdracht om uit te wijken naar Australië. Nadat Tjarda in september 1945 ontslag neemt, is Van Mook de hoogste Nederlandse gezagsdrager in Nederlands-Indië. Op 1 november 1945 ontmoet hij een delegatie van de Republikeinse regering, onder wie Soekarno. Dit in strijd met het officiële regeringsbeleid die geen contact wenst met Soekarno vanwege diens steun aan Japan. Koningin Wilhelmina verhindert het door het kabinet voorgestelde ontslag van Hubertus Van Mook als gevolg van deze gebeurtenis.

In maart 1946 stelt hij voor de Republiek Indonesië de facto te erkennen en onderdeel te laten worden van een Federatieve staat Indonesië. In april 1946 neemt hij deel aan de onderhandelingen met een Indonesische delegatie op het jachtslot Sint-Hubertus (de Hoge Veluwe-conferentie). In 1947 is hij de voornaamste architect van de Verenigde Staten van Indonesië, een federatief verband van Indonesische staten, en van het Akkoord van Linggadjati. In 1947 is hij voorstander van de positionele actie Product om uitvoering van het Akkoord van Linggadjati af te dwingen. Hij is aanvankelijk tegen de plannen van Spoor om de republikeinse regering in Djokjakarta aan te vallen. Hij blijkt in 1948 het politieke vertrouwen vanuit Nederland (wederom) te verliezen. En hij wordt door het kabinet vervangen door (hardliner) Beel.

Op 3 november 1948 draagt hij, gedisillusionneerd en verbitterd, het gezag aan Beel (die de nieuwe titel Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon krijgt) over. Van 1949 tot 1951 is hij hoogleraar politieke wetenschappen aan de University of California te Berkeley (V.S.). In 1951 treedt hij in dienst van de Verenigde Naties als deskundige voor Ontwikkelingsgebieden. In 1960 vestigt hij zich in Frankrijk, waar hij vijf jaar later op 10 mei 1965 in L'Isle-sur-la-Sorgue na een kort ziekbed overlijdt.

DE PARACHUTISTEN KST

Korps Speciale Troepen

Eind 1948 zijn grote delen van west en oost Java in Nederlandse handen, midden Java niet. Hier bevindt zich de Republikeinse regering. De bedoeling is een operatie te starten midden in het hart van Java. Voor het eerst in de Nederlandse krijgsgeschiedenis worden massaal parachutisten ingezet.

Voor deze militaire operatie wordt een grote gevechtsgroep gevormd onder de naam gevechtsgroep "M". De groep bestaat uit totaal 2600 man. De leiding berust bij KNIL kolonel D.R.A. van Langen van de T Brigade. De belangrijkste taak ligt bij de actie van de Paragevechtsgroep, bestaande uit 250 personen. Zij moeten het vliegveld Magoewo vlak bij Djokjakarta in handen krijgen door middel van een luchtdlanding. In Semarang staan de commando's en infanteristen klaar, die met een luchtbrug naar Magoewo moeten worden gebracht. De commando's moeten de Republikeinse regering gevangen nemen. Het slagen van de operatie ligt dus in eerste instantie in handen van de Paragevechtsgroep. Zij moeten de spits afbijten. De operatie Kraai wordt boven Djokjakarta uitgevoerd op een zondagochtend.

Parachutist KST

Guerilla strijder

In het Nederlands-Indië van augustus 1945 ontstaat een chaos als gevolg van de Japanse capitulatie. Op sommige plaatsen in de archipel nemen geallieerden de organisatie op zich maar er zijn ook plaatsen waar complete anarchie en chaos ontstaat. Moord en doodslag zijn er aan de orde van de dag. Op het moment dat Soekarno en Hatta de onafhankelijkheid van Indonesië uitroepen is er steun maar ook verzet tegen de Proklamasi. Vooral de Indo-Europese bevolkingsgroepen en de etnische groeperingen die van oudsher de koloniale macht hebben gesteund, zijn het slachtoffer van intimidatie en geweld.

In de periode van 1946 en 1948 vinden er op grote en kleine schaal gewelddadigheden plaats tussen strijdende groepen. Doel en middel van al deze groepen verschillen sterk. Tijdens de acties van het Nederlandse leger gaan deze groepen zich (al dan niet onder dwang) veelal bundelen in hun ondergrondse verzet. Het Indonesische woord **pelopor** betekent "verkenner, pionier". Het woord is oorspronkelijk afkomstig uit het Nederlands, van het woord voorloper. Het wordt gebruikt om Indonesische antikoloniale strijders mee aan te duiden. Gedurende de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd zijn er verschillende strijdgroepen actief, waaronder de TNI (*Tentara Nasional Indonesia*) in de van meet af aan door de nationalistengestuurde gebieden, en de pelopors in de gebieden die in handen van de Nederlanders zijn.

SOEDIRMAN

Rembang, 24 januari 1916 – Magelang, 29 januari 1950

Generaal Soedirman is de Indonesische opperbevelhebber tijdens de strijd om de onafhankelijkheid (1945–1950). Hij is voor de Tweede Wereldoorlog leraar te Tjilatjap (aan de zuidkust van Java), maar wordt tijdens de Japanse bezetting van Indonesië commandant van het zogenaamde 'Peta'-bataljon, het door de Japanners opgerichte ondersteuningsleger. Na het uitroepen van de onafhankelijkheid in 1945 vecht hij eerst succesvol tegen de Engelse geallieerden en later tegen de Nederlanders. Hij wordt op 12 november 1945 gekozen tot opperbevelhebber van de TNI (Tentara Nasional Indonesia). Hij heeft de guerilla veelal in een draagbaar doorgebracht aangezien hij ernstig leed aan tuberculose (tbc), waaraan hij uiteindelijk ook is overleden. In die zin is hij de verpersoonlijking geworden voor de onverzettelijkheid van de nationalisten in de republiek Indonesië. Het wordt als één van de meest heroïsche beelden van de Indonesische revolutie gezien; Soedirman die in de bergen rond Djokjakarta doodziek de strijd aanvoert in een bamboedraagstoel. Hij beleeft zijn finest hour op 10 juli 1949 als hij moe maar geëmotioneerd en als held van de revolutie door Soekarno omhelsd wordt ten overstaan van de republikeinse top en de bevolking van Djokjakarta. Hij sterft een maand na de soevereiniteitsoverdracht en ligt begraven op het ereveld van Semaki te Djokjakarta.

Soedirman

SIMON HENDRIK SPOOR

Amsterdam, 12 januari 1902 – Batavia, 25 mei 1949

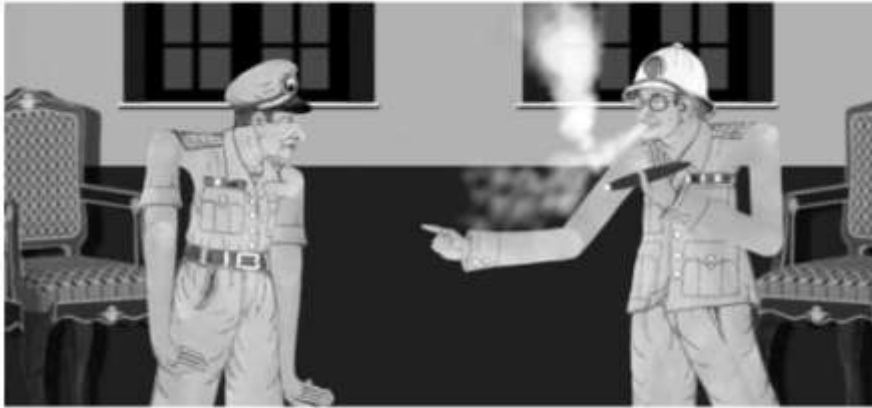
Generaal Simon Hendrik Spoor is bevelhebber van de landstrijdkrachten ('Legercommandant') in Nederlands-Indië/Indonesië in de jaren 1946-1949.

Na in 1923 tot officier te zijn beëdigd, maakt hij carrière in het KNIL. Tussentijds is Spoor enige tijd leraar aan de Koninklijke Militaire Academie in Breda. In 1943 wordt hij directeur van de Nederlandse militaire inlichtingendienst (NEFIS) in Australië. Zijn benoeming tot legercommandant in Indonesië in de rang van generaal-majoor, tijdelijk luitenant-generaal, volgt in januari 1946. In die hoedanigheid geeft hij leiding aan de operaties tegen de Indonesische nationalist (TNI), waarvan de politieke acties in 1947 en 1948 de bekendste zijn.

Generaal Spoor overlijdt onverwacht op 25 mei 1949, op het moment dat het einde van de Nederlandse aanwezigheid in Indonesië zich definitief heeft afgetekend. Kort voor zijn dood is hij bevorderd tot viersterren-generaal. Luitenant-generaal Spoor ontvangt postuum de Militaire Willemsorde. Op 20 mei 1949, (de dag dat hij zijn troepen opdracht moet geven om zich terug te trekken uit Djokjakarta) heeft generaal Spoor het middagmaal gebruikt in het restaurant van de Jachtclub in Tandjong Priok en voelt hij zich niet lekker. Op maandag 23 mei 1949 krijgt Spoor ernstige hartklachten waaraan hij op woensdag 25 mei 1949 om 12.15 uur op 47-jarige leeftijd overlijdt. Er gaat een schok door Nederland en Nederlands-Indië.

Simon Hendrik Spoor

1.

2.

3.

4.

5.

6.

SULTAN

Sri Sultan Hamengkoe Boewono IX of Sri Sultan HB IX
Djakakarta, 12 April 1912 – Washington USA, 2 October 1988

Op zijn 3^e levensjaar is Hamengkoe Boewono als kroonprins van het sultanaat benoemd tot opvolger van zijn vader Sultan Hamengkoe Boewono VIII. Hamengkoe Boewono IX heeft een uitgesproken westerse scholing. Al op zijn 4^e jaar is hij naar een Nederlandse familie gestuurd. Na de basisschool en het voortgezet onderwijs gaat Hamengkoe Boewono IX naar de Leidse Universiteit in Nederland. Hij studeert er 8 jaren Economie en Indonesisch. Hij keert in 1939 terug naar Nederlands-Indië. Na de dood van zijn vader, heeft de negende sultan van Djokjakarta zijn inauguratie op 18 maart 1940. Tijdens de inauguratie spreekt hij de legendarische woorden "Ondanks mijn westerse scholing ben ik, en zal ik altijd- Javaans blijven." Sri Sultan Hamengkoe Boewono IX is een reformist. Tijdens zijn bewind wordt het sultanaat aanzienlijk democratischer en meer gedecentraliseerd. De lokale dorpschefs krijgen meer macht en over het algemeen is de rechtspraak gemoderniseerd. Hij breekt bovendien met een aantal (in zijn ogen achterhaalde) tradities. In 1942, als Japan de archipel binnenvalt, besluit de sultan bij zijn bevolking te blijven en niet te evacueren naar bijvoorbeeld Australië. In tijden van crisis moet een goede vorst bij zijn mensen blijven, aldus de sultan. Hij vraagt toestemming van de Japanners om de zogenaamde Kali Mataram te bouwen. Voor de bouw van het grote infrastructurele werk heeft hij vele arbeiders nodig, die dus niet als romusha voor de Japanners kunnen worden geronseld. Direct na de proklamatie op 17 augustus 1945, steunt Hamengkoe Boewono IX, samen met Paku Alam VIII de prins van Pakualaman, de jonge republiek Indonesia. Dit levert de regio Djokjakarta een speciale status op, waarbij Hamengkoe

Boewono IX gouverneur wordt en Paku Alam VIII vice gouverneur van deze speciale regio. Hamengkoe Boewono IX zal een vitale rol gaan spelen in de ontwikkelingen, zowel politiek als militair. De centrale (republikeinse) regering is blij met de steun van de sultanaten. Als dank wordt Hamengkoe Boewono IX de eerste Gouverneur van Djokjakarta Speciale Regio.

Als de republikeinse regering in januari 1946 (noodgedwongen) uitwijkt naar Djokjakarta, weet zij zich dus gesteund door de lokale vorsten die door Nederlands gezag gezien worden als 'mannen die boven de partijen staat'. Terwijl de republikeinse leiders op 19 december 1948 gevangen worden genomen en afgevoerd uit Djokjakarta, blijft Hamengkoe Boewono IX op zijn plaats binnen de kratonmuren. Bovendien houdt hij contact met de militaire leiders van de republiek. Hij zal gedurende deze guerrillaperiode hoogst persoonlijk de TNI strijders en guerrilla's in het gebied rondom Djokjakarta bezoeken. Een strijd die ook financieel gesteund wordt door de kraton. Pikant detail is dat Hamengkoe Boewono ook in de verschillende diplomatieke delegaties betrokken is in het overleg tussen de republiek en Nederland. De populariteit van de sultan groeit na zijn rol in de gebeurtenissen van 1949 en de speciale status van het sultanaat Djokjakarta geldt tot op de dag van vandaag.

JOHANNES KROESE MEYER

Semarang, 13 mei 1898 – Connecticut USA, 25 november 1972

Johannes Kroese Meyer

Meyer is een Indische jongen die opgroeit in Semarang. Hij neemt in 1918 dienst en brengt het tot generaal majoor der Infanterie van het KNIL. Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog is hij in Europa stafofficier bij de Koninklijke Nederlandse Brigade Prinses Irene (1941-1942). Hij wordt militair en territoriaal commandant in Suriname (1942 - juli 1943) en commandant KNIL in Australië (1943-1945). Op 11 juni 1948 heeft Koningin Wilhelmina hem in haar Koninklijk Besluit No. 43 benoemd tot Ridder in de Militaire Willemsorde. Aanleiding waren zijn "uitstekende daden van moed, beleid en trouw" tijdens de maanden juli en augustus 1947 op West- en Midden Java. Generaal Meijer leidt er zijn V-Brigade vanaf de frontlijn en slaagt erin om de haven van Tjeribon te bezetten en vervolgens over Tegal naar Poerwokerto en Tjilatjap op te rukken, waarbij een bruggenhoofd op de Zuidelijke oever van de Kali Seraja most worden gevormd. Zijn "grote voortvarendheid en beleid" maakten mogelijk dat de strategische stad en de belangrijke haven van Tjeribon onbeschadigd in Nederlandse handen vielen en op verschillende plaatsen grote groepen door de nationalisten geïnterneerde Chinezen bevrijd konden worden. In Bandung heeft hij het bevel van zijn Divisiecommandant om uit het westen Poerwokerto aan te vallen genegeerd en is onverwacht met 1200 vrachtwagens en jeeps over slechte wegen door de bergen naar Poerwokerto doorgestoten. Er vielen daarbij weinig slachtoffers aan Nederlandse zijde. Het Koninklijk Besluit noemde zijn optreden "bezielend en meermalen van grote persoonlijke moed getuigend".

Hij is ten tijde van de gebeurtenissen in Djokjakarta commandant van de B- Divisie. Hij zal naar aanleiding van de guerrilla-aanval van de republiek op Djokjakarta 1 maart 1949 een onderhoud aanvragen en krijgen met Sultan Hamengkoe Boewono IX. Tijdens dit gesprek in de kraton zal Meyer zijn twijfels uitspreken over de positie van de sultan in de Indonesische kwestie. Er worden geen maatregelen tegen de sultan genomen.

TAHI BONAR SIMATOEPANG

Sidikalang, 28 januari 1920 – Jakarta, 1 januari 1990

Simatoepang is geboren in een traditionele Batakfamilie in Noord Sumatra. Simatoepang leert lezen en schrijven in Pematangsiantar en zit op de MULO in Taroetoeng 1937. Hij gaat naar Batavia voor een vervolgopleiding en schrijft zich in op de Koninklijke Militaire Academie (KMA) – academie voor het KNIL, in Bandung. Hij is klaar met zijn militaire opleiding in 1942, op het moment dat het Japanse leger Indonesië binnenvalt. Hij vecht aan de kant van de Nederlanders mee tegen het Japanse leger.

In de revolutietijd gaat hij op de bres staan voor de Indonesische vrijheid. Simatoepang gaat mee strijden tegen de koloniale overheerser. Hij wordt zelf plaatsvervangend chef-staf van TNI (1948-1949) en vervolgens wordt hij na de dood van Soedirman de hoogste vertegenwoordiger van het Indonesische leger (1950-1954). Na 1954 zal hij terugtreden als actief militair na onenigheid met president Soekarno.

Opmerkelijk is dat Simatoepang naar eigen zeggen het meest beïnvloed is in zijn denken door 3 Karls. Te weten Karl von Clausewitz, vanwege diens militaire strategieën, Karl Marx en Karl Barth, protestants theoloog. In de Indonesische protestantse kerk zal Simatoepang zijn hele verdere leven actief blijven.

Tahi Bonar Simatoepang

DIRK REINHARD ADELBERT VAN LANGEN

Magelang, 17 mei 1898 – Amersfoort, 20 januari 1983

Sinds 1938 is D.R.A. Van Langen gedetacheerd in Nederland en werkzaam op het Departement van Koloniën bij de militaire afdeling waar de defensieaangelegenheden van Nederlands-Indië worden behandeld. Op 14 juli 1940 is hij in Duitse krijgsgevangenschap genomen, nadat hij geweigerd heeft de erewoord-verklaring af te leggen. Hij heeft eerst in Colditz en later in Stanislaw gevangen gezeten. Hij meldt zich kort na de oorlog in Europa bij het Departement van Overzeese Gebiedsdelen met het verzoek naar Nederlands-Indië gezonden te worden. Op 18 september 1945 vertrekt hij (via Engeland en Ceylon) met de opdracht de uitzending van de Nederlandse bataljons te helpen voorbereiden. Op 11 oktober komt hij in Batavia aan, waar hij door admiraal Helfrich belast wordt met de taak contact op te nemen met de diverse KNIL-instanties om de verzorging van de te verwachten Nederlandse troepen in beschouwing te nemen.

Op 16 februari 1946 wordt Van Langen benoemd tot commandant van de Tijgerbrigade, een functie die hij tot 16 december 1949 zal bekleden (in deze functie is hij tevens Territoriaal/Troepencommandant van Midden-Java; Djokjakarta en Soerakarta). Van Langen slaat persoonlijk de dramatische ontruiming van Djokjakarta gade op 29 juni 1949. Dezelfde stad die met zoveel militair succes op 19 december 1948 is ingenomen, moet als gevolg van de ontwikkelingen een half jaar later alweer ontruimd worden.

Van Langen blijft na de soevereiniteits-overdracht tot de opheffing KNIL juli 1950 in Indonesië als chef-staf onder Buurman van Vreeden om de militaire overdracht naar de nieuwe situatie te regelen.

T.N.I.

Tentara Nasional Indonesia

Eerder heet het Indonesische leger de Tentara Keamanan Rakyat (TKR). De TKR wordt opgericht op 5 oktober 1945. De eerste chef van de generale staf wordt Oerip Soemohardjo (voorheen KNIL), terwijl TKR-commandant Soedirman (ex-PETA-officier) tot *panglima besar* (opperbevelhebber) wordt gekozen. De TKR verslaat radicale groeperingen, zoals in de residentie Pekalongan, in december 1945. Van januari tot eind mei 1946 evacueert de TKR ex-krijgsgevangenen, geïnterneerden en Japanse soldaten naar Batavia (80.000 mensen in totaal). Vanaf 25 januari 1946 wordt het leger *Tentara Republik Indonesia* (TRI) genoemd. De TRI heet vanaf 3 juni 1947 het TNI, en wordt gevormd samen met de Pelopors en guerrilla's.

T.N.I. soldaat

Het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger is het Nederlandse koloniale leger dat gestalte krijgt in 1830 in Nederlands-Indië. Het KNIL valt onder het ministerie van Koloniën en bestaat uit beroepsmilitairen. De naam is aanvankelijk "Nederlandsch-Oost-indisch Leger". Het KNIL veroverd in de negentiende eeuw geleidelijk de archipel. De sterkste weerstand ondervindt het in Atjeh waar het vanaf 1873 tot aan de Eerste Wereldoorlog strijd levert. Het KNIL bestaat in 1830 al voor de helft uit inheemse militairen. Hun aantal groeit gestaag. Na de Eerste Wereldoorlog bestaat driekwart van het KNIL uit Indonesiërs, getypeerd als inheemsen. Van hen is een meerderheid Javaan, maar er dienen ook veel Molukkers in het KNIL. Een minderheid in het KNIL is Europees; Nederlanders, maar ook veel Duitsers en Belgen, die uit armoede tekenen als 'koloniaal'. De werving geschiedt veelal via het Koloniaal Werfdepot te Harderwijk. Pas na 1900 stopt de werving van buitenlanders. Als het KNIL in 1942 capituleert voor het Japanse leger, wijken delen uit naar Australië, waar de opbouw van de koloniale macht inclusief het leger opnieuw gestalte krijgt.

Met de capitulatie van Japan op 15 augustus 1945 ontstaat er een machtsvacuüm in Nederlands Indië. Nederland is niet in staat om direct troepen te sturen en de Britten deden dit pas na enkele weken. Vele KNIL militairen zijn als krijgsgevangenen verspreid over heel Zuid Oost-Azië en Japan, velen zijn ziek en verzwakt. Toch worden veel KNIL militairen snel weer ingezet in de strijd tegen de nieuwe republiek.

MOHAMMED HATTA

Geboren als Muhammad Athar, ook Bung Hatta genoemd.

Bukittinggi, 12 augustus 1902 – Jakarta, 14 maart 1980

Mohammed Hatta is Minangkabauer en de eerste vicepresident van de Republiek Indonesië.

Mohammed Hatta gaat naar de middelbare school in Batavia en studeert vanaf 1921 in Rotterdam aan de Handelshogeschool. Hij zal ruim 11 jaren in Nederland verblijven. Hij sluit zich aan bij de *Indische Vereeniging*, (in 1922 Indonesische Vereeniging) Uiteindelijk wordt de naam veranderd in het Indonesisch, *Perhimpunan Indonesia*. In hun blad *Indonesia Merdeka, Indonesië Vrij*, geeft hij aan dat de weg naar vrijheid voor Indonesië ligt in non-coöperatie en massa-actie. De nationalisten moeten iedere samenwerking met Nederland weigeren. In 1927 sluit hij zich aan bij de *Liga Menentang Imperialisme dan Kolonialisme* ("Liga tegen Imperialisme en Kolonialisme") in Nederland. Hij is bevriend met de Indiase nationalist Jawaharlal Nehru. Door zijn activiteiten binnen deze beweging is hij door de Nederlandse overheid opgepakt. Later wordt hij weer vrijgelaten. Hatta keert in 1932 terug naar Indonesië en sluit zich aan bij de *Club Pendidikan Nasional Indonesia* ("Indonesische Club voor Nationale Opvoeding") die tot doel had het politieke bewustzijn van de bevolking te verhogen. In februari 1934 arresteert de Nederlands-Indische overheid Hatta opnieuw, dit maal samen met Soetan Sjahrir. Hatta wordt voor zes jaar in kampen in Boven-Digoel en Banda geïnterneerd. Op 19 december 1948 worden Soekarno, Hatta en Sjahrir gevangen genomen en weggevoerd uit het republikeinse arena Djokjakarta.

Dankzij de guerrilla's van Soedirman en de internationale politieke druk, worden Soekarno, Hatta en Sjahrir vrijgelaten en

op 6 juli 1949 glorieus binnengehaald door een uitzinnig Djokjakarta.

Op 20 december 1949 benoemt Soekarno Hatta tot premier van de Verenigde Staten van Indonesië. Direct na de beëindiging reist Hatta naar Amsterdam, waar hij de Republiek vertegenwoordigt bij de soevereiniteitsoverdracht in het Paleis op de Dam. In augustus 1950 maakt Soekarno een einde aan de VSI (Verenigde Staten van Indonesia) en gaat verder als republikeinse eenheidsstaat. Vanaf halverwege de jaren '50 raakt Hatta gebrouilleerd met Soekarno en treedt hij terug uit het politieke openbare leven. Dr. Mohammed Hatta overlijdt in 1980 en wordt begraven in Tanah Kusir, Jakarta. Tijdens zijn leven heeft hij maar één tv interview gegeven. Voor de VPRO midden in de jaren zeventig voor de documentaire *Indonesia Merdeka* (1976). Hatta spreekt hierin (uiteraard) Nederlands.

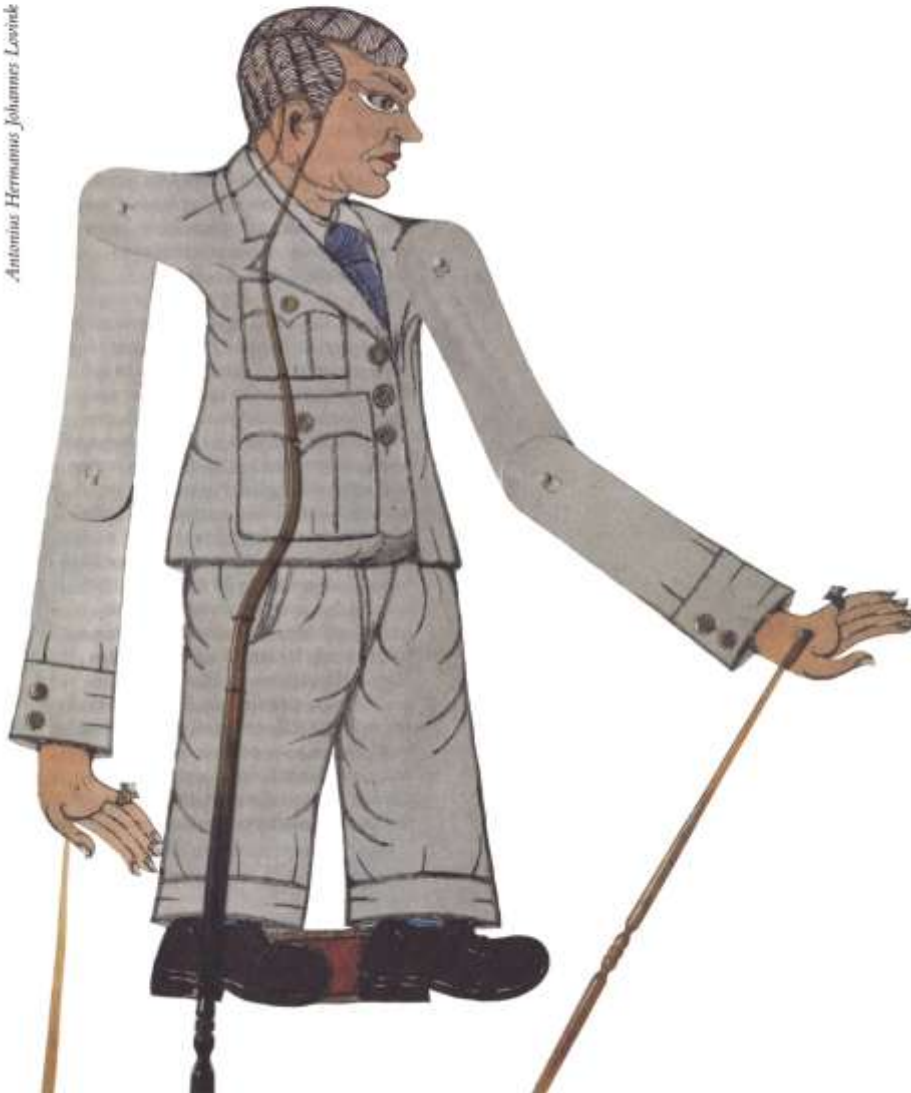

Mohammed Hatta

ANTONIUS HERMANUS JOHANNES LOVINK

Den Haag, 12 juli 1902 - Ottawa Canada, 27 maart 1995

Antonijs Hermanus Johannes Lovink

Antonijs Hermanus Johannes Lovink is zoon van een christelijk-historisch Tweede Kamerlid. Lovink is adviseur en hoofd Dienst der Oostaziatische Zaken, van juli 1935 tot 1942. Hij evacueert vlak voor de capitulatie. In London is hij secretaris-generaal op het ministerie van Algemene Oorlogvoering van mei 1942 tot februari 1943. Vervolgens is hij ambassadeur in China en Rusland alvorens hij secretaris-generaal wordt op het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Hij wordt na een diplomatieke en ambtelijke carrière in mei 1949 de laatste Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon in Nederlands-Indië. Op zijn moment van aantreden is al duidelijk dat hij als laatste Nederlandse gezagsdrager van Nederlands-Indië zal optreden en dus voor een hoogst ondankbare taak staat. Hij treedt in de korte tijd, dat hij die functie zal bekleden, niet altijd even gelukkig op en blijft na de soevereiniteitsoverdracht in december 1949 niet in Indonesië. Op 27 december 1949 staat hij met een persoonlijk aangemeten en ontworpen koloniaal wit kostuum met trophenhelm aan de zijde van Sultan Hamengkoe Boewono IX om het rood-wit-blauw te zien strijken. Even later klinkt het *Indonesia Raja* en wordt de roodwitte vlag geheesen voor de Verenigde Staten van Indonesië. Lovink wordt ambassadeur in Canada en Australië en in 1960 wederom in Canada, waar hij ook zal sterven.

Verantwoording tentoonstelling Wayang revolusi Poppenspe(e)lmuseum

- Oorspronkelijk idee expositie en brochure met afbeeldingen wayangfiguren: Museum Bronbeek.
- Teksten brochure Wayang revolusi. Kunst in dienst van de vrijheid 1948-1949: Hans van den Akker © en Marthe Gaspar-Raven © (Arnhem, 2009).
Oorspronkelijk grafisch ontwerp: O.K.PARKING © (Arnhem, 2009).
- Realisatie wayang-revolusi(-kulit-)figuren/collectie Poppenspe(e)lmuseum: Ki Ledjar Soebroto ©, dalang en poppenmaker (Yogyakarta, Indonesië, 2011).
- Animatiefilm: 'Wayang revolusi 1948-1949 – Agresi Militer Belanda 2'. Taal: Indonesisch.
Tijdsduur: 24 min.
- Video: 'Wayang revolusi'. Taal: Engels/Indonesisch. Tijdsduur: 29 min.
- Video: 'Wayang Willem van Oranje'. Taal: Indonesisch. Tijdsduur: 40 min.
- Video: 'Wayang Animasi Willem van Oranje'. Taal: Engels. Tijdsduur: 20 min.
- Maker animatiefilms: Ananto Wicaksono © – dalang en grafisch kunstenaar (Yogyakarta, 2008/2011).
Productie: Laboratorium Wayang/Nanang Kancil. Spel: Ledjar Soebroto (Yogyakarta, 2008/2011).
- Concept, realisatie expositie, documentatie en teksten: Otto van der Mieden © (Vorchten, 2014).
- Dank aan: Hans van den Akker, Hedi Hinzler, Hetty Paërl, Joost van der Steen en Elsje Zwart.
- Extra informatie, zie: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Pamflet143e.pdf>.

Afbeeldingen videostills

- [1] Spoor en Van Mook beramen de Tweede Politieke Actie.
- [2] Nederlandse troepen vallen Djokjakarta binnen, 19 december 1948.
- [3] Soedirman heeft contact met de Sultan over een tegenaanval te Djokjakarta, 1 maart 1949.
- [4] Een doodzieke Generaal Soedirman wordt tijdens de guerilla in een draagstoel vervoerd.
- [5] Djokjakarta wordt weer ingenomen door TNI en guerilla-strijders, Juli 1949.
- [6] Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon A.H.J. Lovink draagt de soevereiniteit over aan vice-president Sultan Hamengkoe Boewono IX, 27 december 1949.

Afbeelding dvd, logo en Jan Klaassen

- Dvd Wayang revolusi: Soekarno (eerste president van de Republiek Indonesië) en generaal Spoor (commandant Koninklijk Nederlands-Indisch Leger – KNIL). Realisatie wayang-kulit-figuren: Ledjar Soebroto (Yogyakarta, 2008).
De rode, de witte en de blauwe cirkel symboliseren de Nederlandse driekleur; de kleuren rood en wit de Indonesische vlag.
- Logo: in het logo van het Poppenspe(e)lmuseum in dit document zie je links een oud-Hollandse Jan Klaassen-figuur afgebeeld: hij hanteert een knuppel. Rechts van deze vrolijke nakomeling van de Italiaanse Pulcinella kun je de Javaanse clown Semar ontdekken. Op een ludieke manier – alsof hij zelf als een marionettenspeler de touwtjes in handen wil hebben – wipt hij in het logo met een draad aan zijn hand een letter 'E' uit de naam van het museum. Deze (extra) letter in 'spe(e)l' maakt duidelijk dat het niet alleen een museum is waar je mag rondkijken, maar waarin de bezoekers ook vaak de vraag wordt gesteld: 'Zelf eens proberen?' De Jan Klaassen-figuur in het logo verwijst ook naar enkele andere karakteristieke hoofdpersonen uit het tragikomische negentiende-eeuwse (volks)poppentheater, waaronder de Engelse Mr Punch, de Franse Polichinelle en de Duitse Kasperl. Deze komische archetypen houden met hun wonderlijke en zo herkenbare huiselijke perikelen hun publiek als het ware een spiegel voor. Illustratie/idee: Ad Swier ©, Elsje Zwart © en OvdM/Poppenspe(e)lmuseum ©.
- Jan Klaassen met Javaanse snor: wayang kulit, collectie Poppenspe(e)lmuseum ©. Vervaardiger: Ledjar Soebroto © (Yogyakarta, 2011).

Poppenspe(e)lmuseum ©

Musée de Marionnettes et de Guignol Puppentheatermuseum Puppetry Museum

Kerkweg 38 8193 KL Vorchten NL T: +31(0)578 - 63 13 29 F: +31(0)578 - 56 06 21

www.poppenspelmuseum.nl www.geheugenvannederland.nl/poppenspel2

www.poppenspelmuseum.nl/onderwijs www.poppenspel.info www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl info@poppenspelmuseum.nl